

ONUR ÖYMEN

ÇÖKÜŞTEN ZAFERE

LOZAN

*Osmanlı'dan Cumhuriyet'e
200 Yıllık Mücadele*

 Remzi Kitabevi

ONUR ÖYMEN 1940 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Aynı fakültede doktora yaptı. 1964 yılında Dışişleri Bakanlığı'na girdi. Konsolosluk ve NATO dairelerinde çalıştıktan sonra Strasbourg'a, Avrupa Konseyi daimi temsilci yardımcılığına atandı. Daha sonra Ankara'da Avrupa Konseyi ve Siyaset Planlama Daireleri'nde görev yaptı. 1974 Barış Harekâtı sırasında Kıbrıs'tan sorumlu şube müdürlüğü görevinde bulundu. Aynı yılın sonunda Lefkoşe Büyükelçiliği müsteşarlığına atandı. 1978 yılında Ankara'ya dönerek Dışişleri Bakanı özel danışmanı oldu. 1980 yılında Prag, 1982 yılında da Madrid Büyükelçiliği müsteşarlığında bulundu. 1984 yılında Ankara'ya dönerek Siyasi İnceleme ve Değerlendirme Dairesi, daha sonra da Siyaset Planlama Dairesi başkanlığı yaptı. 1988'de Kopenhag, 1990 yılında da Bonn büyükelçiliklerine atandı. 1995'te Dışişleri Bakanlığı müsteşarlığı görevine getirildi. 1997 ile Temmuz 2002 arasında Türkiye'nin NATO nezdindeki daimi temsilcisi olarak görev yaptı. 2002'de CHP'den İstanbul milletvekili seçildi.

Onur Öymen *Teknolojik Gelişme ve Savunma Politikası* başlıklı doktora tezi hazırladı, Oppenheimer'dan *Bilim ve Sağduyu* (Bilgi Yayınevi) adlı bir çevirisi yayımlandı.

Öymen'e verilen ödüller arasında *Nokta* dergisinin, 1995 "Yılın Bürokrati", Türk Sanayici ve İşadamları Vakfı'nın (TÜSİAV) 1995, 1996 ve 1997 yıllarında "Yılın Hariciyecisi" ödülleri ile *Milliyet* gazetesi 1997 "Abdi İpekçi Özel Barış Ödülü" ve *Nokta* dergisinin 2005 "Yılın Siyasetçisi Ödülü" bulunuyor.

Kitapları:

Geleceği Yakalamak (2000); *Silahsız Savaş* (2002); *Türkiye'nin Gücü* (2003); *Ulusal Çıkarlar* (2005); *Çıkış Yolu* (2008); *Demokrasiden Diktatörlüğe* (2011); *Uçurumun Kenarında Dış Politika* (2012); *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın* (2014); *Arka Plan* (2016); *Zor Rota* (2017); *Baskılara Direnirken* (2020).

ONUR ÖYMEN

ÇÖKÜŞTEN ZAFERE
LOZAN

*Osmanlı'dan Cumhuriyet'e
200 Yıllık Mücadele*

Remzi Kitabevi

ÇÖKÜŞTEN ZAFERE LOZAN / Onur Öymen

© Remzi Kitabevi 2022

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayına hazırlayanlar: Kerem Çalışkan – Asaf Taneri

İç sayfa fotoğrafları: İnönü Vakfı

Kapak fotoğrafı: Ayrıca s. 366 alt (Anadolu Ajansı)

Kapak tasarımı: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-2102-9

BİRİNCİ BASIM: Temmuz 2022

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

*Atatürk, İnönü ve arkadaşlarına
saygı ve şükranla...*

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	15
GİRİŞ	17

BİRİNCİ BÖLÜM

Çağının Gerisinde Kalan Osmanlı'yı Parçalama Girişimleri, 21

Parlayan Yıldızdan Sönen Yıldıza.....	23
Paris'te Dünya Liderleri Toplanıyor	24
Türlere Karşı Mücadele Nasıl Başladı?.....	26
<i>Karlofça Antlaşması ile Gerileme Dönemi Başlıyor</i>	27
<i>Müneccimler Padişahı Nasıl Etkiliyorlar?</i>	28
Çağdaş Uygarlık Düzeyini Nasıl Kaçırdık?	30
Denge Politikası mı Savrulma mı?.....	31
<i>Mora İsyanı'nı ve Yunanistan'da Ayrılıkçı Hareketleri</i> <i>Destekleyenlerin Oyunları</i>	33
Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İslahat Girişimleri	40
<i>II. Mahmut'un Reformları</i>	45
<i>Tanzimat Fermanı ve Yabancı Devletlerin Rolü</i>	47
Kırım Savaşı ve Osmanlı Ekonomisinin Çöküşünün İlk İşaretleri ..	53
"Kucağımızda Ölüm Döşğinde Bir Adam Var"	54
Engellenen Büyük Zafer: Kırım Savaşı.....	55
İslahat Fermanı'nın Yazılmasında Kimler Rol Oynadı?	58
Dış Baskılara Karşı Osmanlı Devlet Adamlarının Tepkisi	61
<i>Ali ve Fuat Paşaların Görüş ve Eleştirileri</i>	64
Osmanlı Devleti'nin Ekonomik Durumu Bozuluyor	66
Bir Osmanlı Padişahının Avrupa'ya İlk Ayak Basışı.....	69
Balkanlar'da Huzursuzluk Artarken	70
<i>Abdülhamit Meşrutiyeti İlan Ediyor</i>	77
<i>Meşrutiyetin Mimarı Mithat Paşa Nasıl Tasfiye Edildi?</i>	81
Borçlar Devleti İflasa Götürüyor	84
<i>Yunanistan'ı Savaşta Yenen Osmanlılar Girit'i Masada Kaybetti</i>	88
Almanya'nın Türkiye Politikası Değişiyor	92
II. Meşrutiyet'e Sancılı Başlangıç	95

Padişah Mehmet Reşat Nasıl bir Miras Devraldı?	99
<i>Libya'yı Kahramanca Savunan Türkler Niçin Sonuç Alamadı? .....</i>	101
<i>Balkan Savaşları Yenilgiyle Başlıyor .....</i>	105
<i>İkinci Balkan Savaşı'nda Edirne'yi Alıyoruz .....</i>	109

İKİNCİ BÖLÜM

Dünya Savaşı: Osmanlı'da Son Perde, 115

Atatürk Dünya Savaşı'nda Almanlarla İttifak Kararına Niçin Karşıydı?	117
İngiltere ve Fransa'yla İttifak Arayışları Başarısız Oluyor	118
Savaş Başladıktan Sonra Gizli Diploması Yürütenler	121
Osmanlı Devleti Savaşa Giriyor.....	127
<i>Sarıkamış Cephesinde Yaşanan Büyük Felaket.....</i>	133
<i>Ermeni Çetelerinin Askerlere ve Halka Yaptığı Saldırıları.....</i>	136
<i>Savaş İçinde Savaş, Wellington House ve İngiliz Propagandası.....</i>	141
<i>Çanakkale Zaferi ve Yenilmez Armadanın Yenilmesi.....</i>	143
<i>Kanal Seferi ve Mısır'ın Zaptı Rüyası.....</i>	149
<i>Arap Ayaklanması ve Arkasındaki Yabancı Güçler .....</i>	152
<i>Kut-ül Amare Zaferi ve Siyasi Sonuçları .....</i>	155
<i>Galiçya Cephesine Türk Askerleri Niçin Gönderildi?.....</i>	157
<i>Amerika Savaşa Giriyor.....</i>	159
<i>Irak, Gazze ve Filistin Savaşları.....</i>	159
Savaşın Son Yılında Türkiye-Almanya Gerginliği.....	162
Olumlu Karşılanan Felaket Belgesi: Mondros Mütarekesi	164
<i>Osmanlı İmparatorluğu'nu Paylaşma Antlaşmaları.....</i>	167
Yunanistan'ı Türkiye'yi İstila Girişimine Kimler Yönlendirdi?	169
1919 Paris Zirvesi'nde Türklere Ölçsüz Suçlamalar.....	171

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Emperyalizmi Dize Getiren Direniş: Türk Kurtuluş Savaşı, 175

Atatürk Samsun'da Milli Mücadele Ateşini Yakıyor	177
<i>Milli Mücadeleye Giden Yol.....</i>	179
<i>Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongrelerinin Habercisi Oluyor.....</i>	181
<i>Erzurum Kongresi Toplanıyor.....</i>	184
Atatürk'ün Gizli Tuttuğu Hedefleri Nelerdi?.....	186
<i>Engelleme Çabalarına Rağmen Sivas Kongresi Toplanıyor .....</i>	187
<i>Atatürk Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Amasya'da Buluşuyor .....</i>	195

Paris Barış Konferansı'nda Alınan Kararlar Yeni Bir Savaşın Tohumlarını Atıyor	197
Sevr Antlaşması Osmanlı Devleti'ne Nasıl Dayatıldı?	203
<i>Anadolu'da İç Ayaklanmalar ve Yabancı Güçler</i>	208
Anadolu'nun Kurtuluşu İçin Savaş ve Diploması	211
<i>Birinci İnönü'de İlk Galibiyet</i>	212
<i>İkinci İnönü Savaşı: Tünelin Ucundaki Işık</i>	216
<i>Sakarya Zaferi ve Siyasi Sonuçları</i>	219
<i>Büyük Taarruz, Savaşı Bitiren ve Lozan'ın Yolunu Açan Zafer</i>	228
Mudanya Mütarekesi ve Barışın İlk Adımı	234
Saltanat Nasıl Kaldırıldı?	239

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Tarihimizin Büyük Diploması Zaferi: LOZAN, 243

Cumhuriyet'in Kilit Taşı	245
İsmet Paşa Paris'te Fransa Başbakanı Poincaré ile Neler Görüştü?	251
İngilizler Fransızlar ve İtalyanlarla Ortak Cephe Oluşturmak İstiyor	252
Konferansın Açılışında İsmet Paşa'nın İlk Mesajı: Koltuklar Eşit Olacak!	255
Lozan'ın Diğer Antlaşmalardan Farkı Neydi?	260
Önce Sınırlar Konusunda Çetin Müzakereler	264
Boğazlar Konusu Barış Olasılığının Göstergesi Olacak	266
Azınlıklar Konusunda Gergin Görüşmeler	274
Patrikhane'nin Yurt Dışına Çıkartılması İçin Türkiye'nin İsrarı Ne Sonuç Verdi?	277
Dışişleri Eski Bakanı Noradukyan'ın Taleplerine İsmet Paşa'nın Cevabı	280
Atatürk'ten Dünyaya Etkili Mesajlar	285
İsmet Paşa Kapitülasyonların Kaldırılmasını İstemeyenlere Karşı Büyük Direnç Gösteriyor	287
Konferans Neden Kesildi?	290
Laterna Benzetmesi Yapan Curzon'a İsmet Paşa'nın Cevabı	293
Borçlar Konusunda Tartışmalar Büyüyor	295
Poincaré'nin Atatürk'e Mektubu ve Atatürk'ün Cevabı	297
Lozan Konferansına Damgasını Vuran Konuşma	299
Musul Konusunda Uzlaşma Umudu Görünmüyor	300
İtilaf Devletleri'nden Ültimatom Gibi Bir Antlaşma Tasarısı	303

İsmet İnönü'den Lord Curzon'a Unutamayacağı Eleştirisi.....	305
Curzon'un Baskıları ve Türk Heyetinin Tepkisi.....	305
Curzon'a Batı Dünyasından da Eleştiriler Geliyor.....	307
Türk Heyeti Ankara'ya Dönüyor.....	309
Meclis'te Sert Tartışmalar.....	311
<i>Meclis'in Kararı ve Türkiye'nin İtilaf Devletleri'ne Karşı Teklifi.....</i>	<i>314</i>

BEŞİNCİ BÖLÜM
Lozan'da İkinci Perde, 319

Lozan Konferansı'nın İkinci Bölümü.....	321
Çözüm Bekleyen Önemli Sorunlar.....	323
Özel Görüşmelerde Venizelos'un İsmet Paşa'ya Söyledikleri.....	331
Kapitülasyonlar Koşulsuz Kaldırılıyor.....	334
Lord Curzon'un Antlaşmayı Zora Sokacak Talepleri.....	336
Mali Konularda Fransızların Ölçsüz Baskıları.....	338
İtilaf Devletleri'nin Son Direnişi de Kırılıyor.....	343
İsmet Paşa ile Hükümet Arasındaki Son Tartışmayı Atatürk Çözüyor.....	344
Yokluğuyla Dikkati Çeken Başbakan.....	347
Atatürk ve İnönü'nün Değerlendirmeleri.....	347
Dünya Lozan'ı Nasıl Karşladı?.....	348
Lozan'dan ne Bekliyorduk ne Elde Ettik?.....	353
Atatürk Sevr'i ve Daha Sonraki Barış Önerilerini Lozan ile Karşılaştırıyor.....	353
Lozan'da Amerika ile İmzalanan Antlaşmayı Kongre'de Kim Engelledi?.....	355
Antlaşma Büyük Millet Meclisi'nde Onaylanıyor.....	357
İstanbul ve İşgal Altındaki Diğer Bölgeler Boşaltılıyor.....	359
Lozan Albümü.....	360

ALTINCI BÖLÜM
*Çağdaş Cumhuriyet:
Ulusun Kaderi Değişiyor, 369*

İki Yeni Gelişme.....	371
"Arkadaşlar Yarın Cumhuriyeti İlan Ediyoruz!".....	372
<i>Atatürk'ün ilk Başbakan İsmet İnönü'ye Ülke Gerçeklerini Anlatan Mektubu.....</i>	<i>375</i>
<i>Türkiye Nasıl Bir Cumhuriyet Olacak?.....</i>	<i>378</i>

Cumhuriyet'in İlamı Sırasında Dünyanın Görünümü	380
<i>Hilafet Nasıl Kaldırıldı?</i>	382
<i>Cumhuriyetin Anayasası Hazırlanıyor</i>	383
<i>İç Politikada Çalkantılar</i>	385
Atatürk'ün Türkiye'ye Çağ Atlatan Reformları.....	387
<i>Musul Sorunu Nasıl Sonuçlandı</i>	393
<i>Türk-İngiliz Görüşmeleri ve Musul Meselesinin Milletler</i> <i>Cemiyeti'ne Götürülmesi</i>	394
<i>Nasturi Ayaklanması ve Şeyh Said İsyanında Soru İşaretleri</i>	395
<i>Türkiye Milletler Cemiyeti Üyeliğine Nasıl Davet Edildi?</i>	398
<i>Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkileri ve Balkan Antantı</i>	400
<i>Atatürk Döneminde Türkiye-Afganistan İlişkileri ve Sadabat Paktı</i>	403
<i>Türkiye-İran İlişkileri ve Şah'ın Türkiye'yi Ziyareti</i>	405

YEDİNCİ BÖLÜM

Etkili ve Barışçı Dış Politika, 407

Lozan'ı Tamamlayan Montrö Sözleşmesi Nasıl İmzalandı?	409
Saracoğlu'ndan Stalin'e: "Atatürk Boğazlar'ın Anahtarını Yanına Aldı!"	415
Bir Büyükelçi Nasıl Direnir?.....	418
Atatürk'ün Türk Milletine Son Hediyesi: Hatay'ın Anavatan'a Kavuşması	420
SONUÇ.....	427
KAYNAKÇA	431
DİZİN	435

“Lozan Antlaşması Türk milletine karşı, yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması’yla tamamlandığı sanılmış büyük bir suikastın sonuçsuz kaldığını bildirir bir belgedir. Osmanlı tarihinde benzeri görülmemiş bir siyasi zafer eseridir.”

Kemal Atatürk

Önsöz

Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye ile İtilaf devletleri arasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması neredeyse yüzüncü yılını dolduruyor (1923-2023).

Lozan, örneği olmayan bir antlaşmadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan antlaşmalar içinde bütün taraflarla egemen eşitlik esasına göre müzakere edilen başka antlaşma yoktur. Dünya Savaşı'nı kaybeden bir ülkenin temel hedeflerini karşılayacak şekilde sonuçlandırılan tek antlaşma da odur. Lozan, aynı zamanda o tarihten beri varlığını, geçerliliğini ve önemini koruyan tek barış antlaşmasıdır.

Lozan Antlaşması Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük devletlerin desteklediği ve Anadolu'yu istila etme hedefine yönlendirdiği Yunanistan'a karşı Atatürk'ün önderliğinde yürütülen Kurtuluş Savaşı'nın büyük bir zaferle taçlandırılması sonucunda imzalanmıştır. Bu aynı zamanda emperyalizmin Avrupa'da uğradığı ilk yenilgidir.

Lozan'da Türkiye'nin sağladığı büyük başarının arkasında Türk milletine önderlik yapan Atatürk'ün güçlü iradesi ve kararlılığı vardır. Bu başarıda Türkiye'yi konferansta temsil eden İsmet İnönü'nün sergilediği ve yeni Türkiye'nin azmini, direncini ortaya koyan usta diplomasi yeteneğinin rolü büyüktür.

Avrupa'nın büyük devletleri yüzyıllardan beri Osmanlı Devleti'ni içeriden fethederek bölmek ve paylaşmak için çalışmışlar, bu amaçla çeşitli yollara ve entrikalara başvurmuşlar, bahaneler ileri sürmüşlerdi. Türkiye, Lozan'da her vesileyle sergilediği modern, laik, çağdaş ve demokratik devlet görünümüyle, bütün bunları geçersiz kılmış ve her açıdan bağımsız ve egemen bir ülke olduğunu kanıtlamıştır.

Türkiye'nin Lozan'a nasıl bir yoldan, ne kadar büyük zorluklarla, hangi fedakârlıklara katlanarak geldiğini düşünmeden, Lozan'da ve daha sonraki yıllarda sağlanan başarıların önemini anlamak zordur. Bu tecrübeleri dikkate almadan Lozan Antlaşması hakkında yapılacak de-

ğerlendirme eksik bir değerlendirme olur. Bu düşünceyle kitapta ülkemizin Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminin başından Lozan'a kadar yaşadığı acı tecrübeler özetlenmeye ve Lozan'dan sonra kurulan Cumhuriyet'in gerçekleştirdiği kazanımlar dile getirilmeye çalışılmıştır.

Kitabın kapağını tasarlayan Remzi Kitabevi'nden Ömer Erduran'a, kitabın hazırlanmasında büyük emeği geçen Yayın Koordinatörü Öner Ciravoğlu'na, verdiği destek için Özden Toker'e, değerli danışmanım Hasibe Tuna'ya, çalışma arkadaşım Merve Karadayı Aksu'ya, İnönü Vakfı Sorumlusu Gönül Balcı'ya, titiz çalışmasıyla kitabı gözden geçiren editörler Kerem Çalışkan ve Asaf Taneri'ye teşekkür ediyorum.

Eşim Nedret Öymen kitaba son şeklinin verilmesine değerli katkılarda bulundu. Çocuklarım Burak ve Başak'ın verdikleri destek, her zamanki gibi bana güç verdi. Onlara da teşekkür borçluyum.

Onur Öymen
Bodrum, Mart 2022

Giriş

Türkiye'nin kaderini değiştiren Lozan Antlaşması yüzüncü yılını tamamlamak üzere. Lozan'da kimlerle, hangi koşullarda nasıl mücadele verildi, ne sonuç alındı? Bu antlaşma Cumhuriyet'imizin kuruluşunda, Atatürk devrimlerinin gerçekleştirilmesinde nasıl bir rol oynadı? Bu kitapta, bu soruların cevapları araştırılıyor. Ancak, daha önce sorulması gereken soru "Lozan'a nereden ve nasıl gelindiğidir?"

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra en düşündürücü söz Atatürk tarafından söylendi. Atatürk şöyle diyordu: "Lozan Antlaşması Türk milletine karşı, yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması'yla tamamlandığı sanılmış büyük bir suikastın sonuçsuz kaldığını bildirir bir belgedir. Osmanlı tarihinde benzeri görülmemiş bir siyasi zafer eseridir."⁽¹⁾

Atatürk aynı görüşleri *Büyük Nutuk*'ta da şöyle ifade ediyor: "Lozan barış masasında söz konusu olan meseleler, üç dört yıllık yeni bir dönemle sınırlı değildi. Konferansta asırlık hesaplar görülüyordu."

İsviçre Konfederasyonu Başkanı Robert Haab da Lozan Konferansı'nın açılışında aynı düşüncüyü şu sözlerle yansıtmıştı: "Çözümlemek zorunda olduğunuz çetin sorunların kökleri geçmiş yüzyıllara derin bir şekilde gömülüdür..."

Atatürk'ün bu sözlerindeki şifreler nelerdi? "*Yüzyıllardan beri hazırlanmış suikast*," derken Atatürk neyi kastetmişti? Sevr Antlaşması'yla tamamlandığı sanılan hedef neydi? Lozan'da masadaki asırlık hesaplar hangileriydi? Niçin Lozan, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinde görülmemiş siyasi bir zaferdi? Bu soruların cevapları yalnız Lozan Antlaşması'nın değil, Lozan'dan sonra yaşanan pek çok gelişmenin, hatta bugün karşılaştığımız bazı sorunların anlaşılmasına yardımcı olabilir.

---

(1) Özel, Mehmet & Eroğlu, Hamza, 70. Yıldönümünde Lozan, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1993, s. 93.

Bu kitapta, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemeden çöküşüne kadar geçen süre içinde iç sorunlar ve yönetim zaafı nedeniyle nasıl çağının gerisinde kaldığı, aynı dönemde büyük devletlerin hangi baskılara, entrikalara ve tertiplere giriştikleri, devletin iç işlerini nasıl yönlendirmek istedikleri örnekleriyle anlatılıyor.

Emperyalizme karşı yürütölen Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı zaferle sonuçlandıran Atatürk, İnönü ve arkadaşlarının Lozan'da Dünya Savaşı'nın galiplerine karşı Türkiye'nin egemenliğini ve eşitliğini kabul ettirmek ve Misak-ı Milli'de çizilen hedeflere ulaşmak için ne büyük bir mücadele verdikleri ve Lozan Barış Antlaşması'yla nasıl başarıya ulaştıkları belgelerle gözler önüne seriliyor.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-2102-9

9 789751 421029